

„BELAKJUK KÖRNYEZETÜNKET ÉS AZ INTERNETET!”

Lokalitás és/vagy hálózatiság. vallásantropológiai elemzés
a közösségkonstrukció lokális és hálózati tereinek,
szerveződésének összefüggéseiről

Témafelvetés

A sokat idézett, Clifford Geertz-től eredő metafora szerint az antropológia olyan, mintha egy nyúlból és elefántból készítenénk ragut. Egy nyúlnyi elmélet és egy elefántnyi terepmunka (adat, etnográfiai „sűrű leírás”) kell hozzá – a művészet mégis az, ha a főztünkben a nyúl íze dominál. Általában én is hasonló módon kívánok eljárni. Az esettanulmányon túlmutató írásomban azonban kénytelen vagyok először néhány alapvető fogalmat tisztázni, illetve elméleti kérdéseket is bemutatni: hogyan definiáljuk, határolhatjuk el és alkalmazhatjuk a *lokalitás* és a *hálózatiság* fogalmát mint közösségi szervezőelveket vallásantropológiai, szociálanropológiai kutatásaink során.

Két közösségi szervezőelvet vizsgálok írásomban: 1. a *lokalitást* mint a földrajzi térhez, helyszínekhez kötődő szerveződést és 2. a *hálózatiságot*, mint a területi elven átnyúló érdek-, érték- vagy érdeklődés mentén kiépülő személyközi kapcsolatokat. Az ezek közötti összefüggéseket és különbségeket vizsgálom két konkrét példa alapján.

Két vallási közösséget választottam kiindulópontnak, amelyek körében immár három és fél éve végzek gyűjtőmunkát. Egyrészt a „B’fészek” nevű közösséget, ami az újpogányság és a New Age közösségek egyes jellegzetességeit is hordozza, másrészt a székelyföldi „*dénes Próféta*” mozgalmát vizsgálom, aki Homoródkarácsonyfalváról és Székelyudvarhelyről kiindulva vándor próféta-ként szervezett maga köré keresztény közösséget. Utóbbi vezetője a városi sámánok és a szentemberek egyes jellegzetességeit is hordozza.

Gyűjtési módszereim szerteágazóak voltak: a résztvevő megfigyeléssel végzett terepmunka dominanciája mellett interjúkat is készítettem, leveleket tanulmányoztam. A két névadó vezető műveit, naplóját is elolvastam, az internetes kommunikációt is figyelemmel kísértem, de igyekeztem megismerni környezetüket is. Fontosnak tartottam a tagok személyes megközelítését, életútjukat interjúk és beszélgetések során minél jobban megismerni – nyilvánvalóan változó mértékben. Hangsúlyt fektettem a tagok és a közösség holdudvarában lévők által fontosnak ítélt értékek értelmezésére, viselkedésük tanulmányozására, és reakcióik feltárására a különböző szituációkban: konfliktusok és rutinszerű események során is. A bő hároméves gyűjtőmunka során nem két statikus és intézményesült csoportot

ismertem meg, hanem két nagyon is változó, dinamikus folyamatokat átélő vallási (jellegű) közösséget és sok, nagyon különböző embert. Ez az individuális mélységű megismerés a vizsgált közösségek tagjainak, az egyes személyek egyedi, ún. *vernakuláris vallásának* (PRIMIANO, 1995) értelmezéséhez alapvető szempont volt számomra. Az előadás címéül a B'fészek egyik tagjának kijelentését választottam, amellyel a két szervezőelv vegyülését és dinamikáját is érzékeltetni kívántam.

Elméleti alapok, fogalmi tisztázás

Könnyű belátnunk, hogy hálózatok, az egyének közötti kapcsolatok rendszere minden emberi csoport, közösség és társadalom esetében felismerhető, tehát a tipikusnak tűnő lokális közösségekben is vannak hálózatok. John Barnes egy kis norvég településen, Bremnesben végzett terepmunkáján elkülönítette ugyanazon mikrotársadalom három hálózati szintjét: a) a hivatalos közigazgatás által szervezett társadalmi – intézményes – síkot; b) a gazdasági, foglalkozási csoportok hálózatait, illetve c) a baráti-rokoni hálózatokat. Az előbbi kettő szerint stabilan fennmarad, a harmadik azonban érdekek és értékek viszonyulásai mentén szerveződik, törekeny, képlékeny, nincsenek egyértelmű határai, központjai (BARNES, 1954). Az azóta könyvtárnyi szakirodalmat megalapozó *social network* kifejezést is ő használta szociálintropológiai elemzésben először. Mark Granovetter a társadalmi kapcsolatok hálózat-kutatásában a nagy, komplex rendszerek¹ mintavételi módszertanát dolgozta ki (GRANOVETTER, 1976) és az ún. gyenge, laza kapcsolatok jelentőségére hívta fel a figyelmet, amely szerint stabilizálja a hálózatot (GRANOVETTER, 1983). Sandra Walmann két London környéki kisváros – Battersea és Bow – társadalmi alrendszerait és személyközi kapcsolatait vizsgálta, felismerve az adott lokalitás keretében létező társadalmi hálózatok jelentőségét: és az eltérő vagy egymást fedő köröket alkotó modellek különbözőségét az etnikai konfliktusok terén (WALLMANN, 1986). Hamarosan megindult a foglalkozások, nemi

1 Minél nagyobb egy hálózat, annál gyakrabban feltételezik róla, hogy komplex rendszert alkot (vö. Barabási 2008). Ez a feltételezés azonban korántsem kézenfekvő. Saját terepmunkám a hálózati kapcsolatok rendkívüli sokfélesége, a hálózatok összekapcsolódása, átfedése és a kapcsolati minőség változékonysága, a tag/nemtag dichotómia fellazulása miatt kételyeket ébresztett bennem, hogy egy-egy hálózat komplex rendszernek tekinthető-e minden esetben. Az általam vizsgált csoportoknál ugyanis 1.) bizonyos tagokra – a „belső körre” – nézve akár tekinthetnénk félig-meddig rendszernek, hiszen szerepek, státusok, viszonyok csoportstruktúrát fenntartani látszanak, azonban csak egyéb, nem e csoportban lévő kapcsolataik, társadalmi hálóik által hordozzák a rendszerszerűség nagyobb fokát. Továbbá 2.) a tagok a hálózatot konstrukciós, változtató és néha dekonstrukciós szereppel is bírnak; egyszerre működnek a csoportban konstruktív és destruktív folyamatok, a csoport ráadásul nem különül el egészen, és 3.) a laza kapcsolatok, az érdeklődők, támogatók, segítők, szemlélődők, sőt, akár ellenséges érzületű kíváncsiskodók, bizonytalanok és mások átmenetei a hálózati kötődésnek. A pozitív- és a „negatív” hálózat határa elmosódik (az utóbbi az elhatárolódók viszonyainak mintegy „inverz tere”). A csoportok rendszer-jellege megkérdőjelezhető. Ezért előadásomban nem is kívánok belebonyolódni a csoport, a közösség és a rendszer fogalmának elhatárolásába. A rendszer fogalmat annak többlettartalma miatt mellőzöm, a közösség szót neutrálisan, a csoport szinonimájaként használom (és korántsem a Tönnies-i értelemben). Azért nem „populációról” beszélek, mert ez túlzottan kiüresítené azokat a kognitív viszonyokat, amelyek csoportszolidaritással, érték- és érzelmi többlettel telítik a tagok és a csoport viszonyát.

és korosztályi csoportok, gazdasági érdekek, vallási csoportok, intézményes kapcsolatok egymásra rétegződő hálózatának kutatása. A hálózati társadalom fogalmával később Manuel Castells többek között azt a jelenséget kívánta jellemezni, amikor a személyközi kapcsolatok elszakadnak a korábbi szerveződési elvektől, például a lokalitástól, és az egyén társadalomban elfoglalt helyét a lakó- vagy munkahelyével nem jellemezhető társadalmi kapcsolathálója határozza meg: a társadalom a hálózatok hálózataként jelenik meg (CASTELLS, 2005). Barnes lokális térben feltárt hálózataihoz képest ez jelenti a másik végpontot: a hálózatiság szervezőelvének maximális érvényesülését, ami a csoportjelleg relativizálásához, akár megkérdőjelezéséhez vezethet.

A lokális hálózatokat, a foglalkozási, családi és más, például nyelvi vagy etnikai alapon formálódó/létező hálózatokat immár több tudományág kutatja: például a szociológia, a matematika, a gazdaságtan, a szociál- és reklám-pszichológia, gyakran összekapcsolódva a multidiszciplináris SNA (*social network analysis*) kutatásterületen. Az SNA-nak világgközpontja is van, az 1977-ben Delaware-ben Barry Wellman által alapított International Network for Social Network Analysis (INSNA); a szervezet létével is demonstrálja a hálózati működés térbeli korlátoktól elszakadó (vagy azt fellazító) lehetőségeit. Immár 33 éve önálló folyóiratuk is van. Hazánkban a *social network* kutatását korántsem tekinthetjük a világ tudományos diskurzusának aktív részesének, annak ellenére, hogy matematikusaink és más természettudósaink ott voltak – és vannak – az alapító atyák (Erdős Pál, Rényi Alfréd) és a megújítók (Barabási Albert-László, Csermely Péter stb.) között² (vö. A. GERGELY, 2006). Bácskai Vera és Nagy Lajos is hasonló témát érintett a 19. századi magyarországi piackörzetek és központok kutatásakor az 1980-as években (BÁCSKAI-NAGY, 1984). Egy újabb kísérlet a hálózatelmélet alkalmazására Könczei Csongor 2007-es PhD dolgozata a kalotaszegi cigányzenekarok társadalmi és kulturális hálózatairól, amit az útkeresés és a sajátos antropológiai módszerek meghonosításának igénye jellemez. Ehhez a törekvéshez kívánok magam is kapcsolódni előadásommal.

A hálózat, hálózatiság fogalma a társadalomtudományokban nem tartozik – és különös módon egyre kevésbé! – a jól definiált vagy tisztázott fogalmakhoz. Ennek oka egyrészt az, hogy sokféle hálózat van, és egyre többféle hálózatelemzési módszer elérhető. Tágabb értelemben hálózatok léteznek a lokális térben, a lokális közösségi kapcsolatokban is – ettől el kell határolnunk a *hálózatiságot* mint *szervezőelvet*, ami szűkebb értelemben más fogalom: legtöbbször érdek-, érdeklődés- vagy érték-orientált kapcsolatrendszer, ami a lokalitáson túl- vagy átnyúlik, mintegy más dimenziót alkotó személyközi kapcsolatokat jelent. Ilyen hálózati szerveződés nemcsak ma létezik: tudományos kutatók levelezése tipikusan ilyen volt már a 19. században is, és mintegy a lokalitástól elszakadó, attól függetlenedő jól dokumentált „világhálózatot” alkotott. Barabási Albert-László a korai kereszténységben az apostolok utazásai, térítései és levelezései révén kialakuló keresztény kisközösségek hálózatiságáról beszél (BARABÁSI, 2008).

2 A társadalomtudományok mellett a matematika, biológia és kémia is foglalkozik hálózatokkal.

A hálózatemélet alapfogalmainak tisztázására egy önálló hosszabb tanulmány is szűk keretet adna, így most csak azokat a fogalmakat mutatom be röviden, amelyek az esettanulmányaim értelmezéséhez elengedhetetlenek. A hálózat (*gráf*) alapegysége a *csúcs* és az *él*. Előbbi a hálózatot alkotó egyéneket, utóbbi az egyének között kapcsolatokat jelent. Az egyénből kiinduló kapcsolatok (*élek*) száma adja ki a fokszámot. Azt mutatja meg a *fokszámeloszlás*, hogy az adott hálózatban nagyon kevés és nagyon sok fokszámmal rendelkező egyének is vannak-e, és milyen arányban; a matematika nyelvén: milyen valószínűséggel található a hálózatban egy adott számú kapcsolattal bíró csúcs. Az élek jelenthetnek egy- és *többmenetes* (-funkciós) kapcsolatokat, vizsgálhatjuk a kapcsolat gyakoriságát, tartalmát, összetettségét, értéktöltetét, hierarchikus vagy horizontális jellegét, egy- vagy többirányúságát stb. Gyakrabban a kapcsolatok erősségét, az ún. *erős vagy gyenge kapcsolati* jellegét vizsgálják. Ha azonban a vizsgálat tárgyává csak a valamilyen szempontból releváns kapcsolat létét vagy annak hiányát tesszük, akkor az ún. *dichotóm kapcsolati ábrát* jelent.

A hálózatban gyakran felismerhetők kisebb-nagyobb központok, amely szereplők körül csomóponti jelleggel sűrűsödik a hálózat vagy annak egy része – ezek a *hub*-ok. Ha a hálózatban vannak olyan részek, amelyek jól felismerhetően relatív elkülönülnek, akkor ezeket *klíkk*nek vagy *kör*nek tekintjük – az előbbi esetében minden tagnak van kapcsolata egymással, az utóbbi esetében csak a kapcsolatok sűrűsége adja ki ezt a gócot.

Az egyik legizgalmasabb terület az úgynevezett *klaszterezettség* vizsgálata: azt mutatja meg, hogy egy tetszőleges csúccsal kapcsolatban állók milyen eséllyel vannak egymással is közvetlen kapcsolatban (szomszédjai-e egymásnak is). Ez nagyon fontos annak megítélésekor, hogy mennyire alkot az adott hálózat „összefüggő szövedéket”. A klaszterezettség foka összefüggésben van azzal is, hogy két tetszőleges csúcs között hány „lépés” távolság van átlagosan (ez az ún. *átlagos távolság*).

A társadalmi hálózatoknál – minél kisebb csoportot vizsgálunk, annál inkább – úgy találták, hogy az egyének kapcsolatai viszonylag nagy eséllyel kapcsolatai egymásnak is, és az átlagos távolság kicsi (bár a világhálón sok olyan hálózat, közösség van, ahol ez nem lenne evidens). Az ún. *kisvilág-tulajdonság* éppen arra mutat rá, hogy a komplex rendszereken és óriáshálózatokon belül is létrejönnek olyan kisebb hálózatok, amelyeken belül a tagok nagy valószínűséggel kapcsolatai egymásnak, és „sűrű szövedéket” alkotnak. Ilyen csoportok tipikusan a baráti körök, falvak, vallási kisközösségek. A *fokszám-korreláció* vizsgálata mutatja meg azt, hogy egy adott csúcs fokszáma korrelál a vele szomszédos csúcs fokszámával vagy független ettől – ha korrelál, és hasonló fokszámú csúcsok gyakran kapcsolódnak, *asszortatív*, míg ennek ellenkezőjét *diszasszortatív* hálózati jellegnek tekintjük.

Az ún. *skálafüggetlen hálózatok* és a *véletlen (exponenciális) hálózatok* közötti különbségtétel alig másfél évtizede vált a kutatás egyik fő irányává (WATTS-STROGATZ, 1998, BARABÁSI et al., 1999). Addig is megkülönböztették a tudatosan szervezett (strukturált) és a véletlen, random kapcsolatokban kibomló hálózatokat (vö. ERDŐS-RÉNYI, 1959). Azonban csak a 90-es végén figyeltek fel arra, hogy a valós társadalmi hálózatok és a biológiai szerveződés is az ilyen véletlen hálózatiság

változási átskálázhatóságától és elrendeződésétől független foksám-eloszlást és szerveződést mutat: vannak nagyon sok és nagyon kevés kapcsolattal bíró csúcsok, ezek eloszlása és a hálózat dinamikája nem véletlenszerű – ezeket nevezték *skálafüggetlen* hálózatoknak. Az ilyen hálózatok szereplői nem egyenrangúak, vannak nagyon fontos, centrális személyek és csak lazán kapcsolódó szereplők is.

A *kompozíciós vizsgálatok* az aktorok minőségét vizsgálja (státus, nem, kor, foglalkozás, vallás stb. szempontból), továbbá azt, hogy szimmetrikus vagy aszimmetrikus ez a kapcsolat, intenzív vagy gyenge, kölcsönös vagy egyirányú stb. Ehhez kapcsolódik a *kognitív társadalmi struktúra* kapcsolatelemzése: ennek során az egyének és a közösségek környezetükkel fennálló kognitív viszonyulásait kutatjuk. A hálózatelemzés ennek során a határ problémáját is sajátosan közelíti meg: ha minden viszonyt, kapcsolatot számba veszünk, akkor nincs és talán nem is igen volt egymástól – a környezetétől – teljesen elhatárolódó csoport (vagy társadalmi hálózat), a „határok” valójában a kapcsolatok *megritkulása* vagy *jellegük megváltozása* révén figyelhetők meg (tétélezhetők föl). Fontos felhívni a figyelmet az étikus és az émikus kategóriák különbségére és jelentőségére ennek vizsgálatakor.

Az alapfogalmak bemutatása után már könnyen beláthatjuk, hogy minden hálózati tag (egyén, aktor) egyszerre sok hálózat tagja lehet. A hálózatelméleti megközelítés többféle hálózatot „ismer fel”, amelyek egymásra rétegződnek: így például a most általam elemzett két vallási csoport tagjai más-más szakmai, rokonsági, szabadidős vagy gazdasági jellegű hálózat tagjai is egyben, a „hálózati térképe” mindegyiküknek személyenként is más és más. Életvilágaiknak van azonban egy közös, hálózatilag is értelmezhető tere: az adott vallási csoport. Tanulmányomban ezt a hálózatot elemzem, míg a tagok más hálózati kapcsolatát – bár kutatásom részben kiterjedt ezek kutatására is – most figyelmen kívül hagyom. Nem a különböző hálózatok érdekelnek ugyanis, hanem a *hálózatiság*, mint szervezőelv, a csoport struktúráját meghatározó kapcsolat, és ennek viszonya egy másik szervezőelvhez, a területiség, a lokalitás szerepéhez.

A lokalitás szervezőelvének jelentése és a közösségtanulmányokban használt fogalma – hasonlóan a hálózatisághoz – nem egyértelmű (vö. Kovács, 2007, 7). E tanulmányban a fogalmat úgy használom, mint a bizonyos területhez (pl. lakóhelyhez, iskolához, munkahelyhez) kötődő ismeretségek alapján kiépülő kapcsolatrendszer, amelynek közös értékei is kötődnek egy adott térséghez és azon belül kiválasztott helyekhez.

Esettanulmányok

B'fészek

A B'fészek nevű csoport 1978/79-től létezik. Baráti társaságból nőtt ki magát egy karizmatikus és lelkes vezető laza szerveződésű, kvázi újpogány csoportjává. Tagjaik – émikus szóhasználatnál a „fészekmelengetők” – zöme Budapesten és a környező településeken (Pilisvörösvár, Sósút, Érd, Dunavarsány stb.) él.

Posztmodern „animista” gondolkodás jellemzi legtöbb tagjukat: a modernitás fejlődésméleletéből kiábrándultak, nem kívánnak koherens gondolati rendszert létrehozni, a természet erőit, a fákat, köveket, állatokat is lélekkel bíró létezőnek tartják, étel- és italt visznek ezekhez, mécsest gyújtanak például egy öreg libanoni cédrusnál. Ez kiegészül azzal a gondolattal, hogy a Föld, vagy a világ maga is egy organikus egység, rend, amelynek fenntartása rajtunk is múlik. A természettel és az emberiséggel összhangban éleést nem tartják mindenben ellentétnek a technológiai fejlődéssel, de roppant óvatosságra intenek a technika vívmányaival szemben. A tudományos gondolkodást sem utasítják el mereven (válogatnak belőle). A csoport központi szervezője B’apó és segédje (felesége), B’anyó. Nehéz csoportszintű értékeket kimutatni, hiszen a tagok közül ki ezt, ki azt a témát, értéket érzi közel magához. Fontos szervezőelv a környezettudatosság és természetvédelem, az ősök tisztelete, vallási és világnézeti pluralitás, tolerancia, a kereszténységgel szembeni szkepszis, természetgyógyászat („egész-ség”), természetes étrend, a nők tisztelete (eltérő szerepkörük melletti egyenjogúsága), a feltételezett vagy egyes szerzők által állított – sokszor ellentmondásos – magyar hagyomány és történelemkép megismerése (a sumér, indián, török, szkíta-hun származás és az őslakos Kárpát-medenceiség megfér egymás mellett). Az „ősi tudás” keresése jellemzi, a „hagyományosnak” tartott ünnepek megtartása, hazai és lehetőség szerinti hagyományos gazdaságokban termelt, jó minőségű élelmiszerek beszerzését tartják fontosnak. Jelen van a művészet-, főleg irodalom-szeretet, a kézműves mesterségek és népművészet iránti elhivatottság. Ezekkel az értékekkel és szemlélettel kapcsolatos fogékonyság – vagy inkább: a közös értékek iránti igény és a kíváncsiság – adja a hálózat kiépülésének gerincét (tagonként más-más hangsúllyal). Ellenkultúra jellege tehát relatív.

A csoport tagjai általában „szellemi kincsré”, érdekességekre és számukra meggyőző, „ősi” és természet közeli értékekre fogékonyak, akik nagyon különböző témájú előadásokat,³ filmklubot, kirándulásokat szerveznek, hatalmas libanoni cédrusfához zarándokolnak, kiszebábút égetnek, szervezik a központi személy által koordinált tanítások internetes eljuttatását és az utóbbi időben blogon is megjelenik interaktív kiállításuk a külvilág felé (addig az interneten linkek, információk továbbküldése volt csak jellemző belső körben). Az előadások CD, DVD formátumban is kaphatók. A meghívások, a szervezés zöme az utóbbi mintegy tíz évben egyre inkább az interneten zajlik. A csoport nem szerveződött zárt közösséggé, bár egy szűk mag jól körülhatárolható. Sokuknál erős ezoterikus szellemiség figyelhető meg, bár a vezető – B’apó – érthetetlennek és tőle távol állónak mondja a New Age misztikus-spirituális gondolatait. A rendszerváltozás után önszegélyezési céllal létrehozták a Fészek Természetvédő és Közösségi Életforma Egyesületet (székhelye B’apó otthona).

3 Az előadók között volt Andrásfalvy Bertalan néprajzkutató, Lükő Gábor néprajzkutató, Lengyel László politológus, Molnár Zsolt botanikus, Kunkovác László etnofotográfus, Szörényi László irodalomtörténész, Sudár Balázs történész-turkológus, Farkasinszky Tibor történész – különböző szemléletű emberek.

A B'fészek politikailag, világnézetileg nem homogén, nem várja el a kvázi tagoktól az elköteleződést vagy hitvallást. A közösség nem tartja magát újpogány közösségnek, sőt, vallásnak sem. E tekintetben inkább a New Age jellegzetességeit mutatja, de rítusaiban, értékrendjében és közösség-konstrukciójában közelebb áll az újpogány kultuszközösségekhez (vö. MOLNÁR, 1998, SZILÁGYI–SZILÁRDI, 2007).

A csoport legfontosabb *lokális helyszínei*, amelyeken belül *szakrális tereket* alakítottak ki:

1. a Hármashatár-hegyen napfordulók és napéjgyenlőségek alkalmával végzett ünnep az öreg cédrusnál (kezdetektől),
2. Szent Iván éji tűzugrás (kezdetektől),
3. kiszebábu égetés (kezdetektől),
4. sósokúti levendulaszedés (80-as évektől),
5. Borsodgesztre és környékére történő kirándulások (utóbbi 10 évben), egyik távolabbira költöző tagjuk révén,
6. 1990-től a kóspallagi nyári táborok (főleg gyerekeknek és családoknak) hagyományörző és értékteremtő, a természettel összhangban élés „egymástól tanulásának” két hetes alkalmai,
7. maga a B'fészek rendszeres pénteki találkozó (a Budapest VI. kerületi Csengery utcában) – előadások, beszélgetések, közös étkezés (1979-től),
8. egyes nemzeti „emlékezet helyei” (NORA, 2010), amelyekhez saját megemlékezésekkel kapcsolódnak – pl. Batthyány-örökmécses, Kerepesi temető stb.

Úgy tűnik, hogy a B'fészek esetén alapvetően azok között működik (jól és sűrűn) a hálózati kapcsolat, akiket a lokalitás is összefűz.

Mivel a hálózati kapcsolatokat katalizáló telekommunikáció (telefon, email, skype, blogok, youtube, fórumok) nagyarányú térnyerése csak a 90-es évek végétől tapasztalható, ezért ez a „hálózatiság” egy már létező lokális struktúrára – Budapesten és környékén kialakult csoportra – épült rá, egy már adott „körzetben” épült ki. Az új tömegkommunikációs eszközök lehetőséget adtak a távollévők bekapcsolódására, így az „elköltözők” megtarthatták szálaikat a közösséghez. Ez a hálózatba kapcsolódók térbeli kiterjedését megnövelte. Ha a tágabb értelemben vett hálózatiságot is figyelembe vesszük, akkor azt mondhatjuk, hogy a modern telekommunikáció adta lehetőségek kiszélesítették, de nem írták felül a lokális körzetben működő – tágabb értelemben vett – közös értékekre szerveződő hálózatiságot.

A 2012 decemberében elindították email-csoportként a „KÖSZ”-t (a kölcsönös szolgálat információs hálózatát). Ennek létrejötte jó példa a hálózati csoporthoz csatlakozást lemondók és a maradók közötti cezúrára: a lokális térben szervezett alkalmakra gyakrabban ellátogatók tagok szinte mind maradtak, a ritkán ellátogatók sokkal kevésbé, tehát hiába tűnt hálózati jellegű szerveződésnek, a lokális csoport tekintette igazán magáénak.

Hálózatelméleti szakkifejezéssel élve az új tömegkommunikációs eszközök adta lehetőség alkalmazása során a tagok közti „átlagos távolság” csökkent, vagy

nem változott, a fokszámoszlás kissé nőtt (főleg a gyenge kapcsolatok terén), de alig változott. Kisvilág-tulajdonsága fennmaradt, a klaszterezettség enyhén nőtt, és a csúcsok közti átlagos távolság alig változott – a tagok számának változatlansága, kismértékű növekedése mellett (az eltávolodók és a gravitációs térbe kerülők száma nagyjából kiegyenlítette egymást). Ez azzal magyarázható, hogy egy létező hálózat került be a telekommunikációs térbe, és adódott hozzá ez az új lehetőség. Az internet azonban a csoport létében gyökeres változást nem okozott, sem az értékorientáció, sem a közösségi alkalmak, rítusok terén.

Végezetül egy konkrét esetet, a térhasználatra vonatkozó példát szeretnék bemutatni: 2013 nyarán a nyári napfordulós ünnepre szokás szerint a cédrusnál került sor. A csapatban a csoport szokásos tagjain kívül érdeklődők, a cédrushoz történő zarándoklatban újoncok is voltak. Ez korántsem ritka esemény. Ők a szertartás során a cédrustól távolabbi helyet foglaltak el, és különös módon egymás mellé álltak, míg a „bennfentesek” a cédrus közvetlen közelében helyezkedtek el. A fa tövében gyújtott mécsesek voltak a kör gyújtópontjában, a fa a kör érintőjén helyezkedett el, és az italok, ételek is. Majd pedig a szertartás során a központ átkerült a tűzhöz, ahol a Szentivánéji tűzugrás során az „újoncok” a tér legtávolabbi sarkába kerültek a tűz mindkét oldalán. A közösség egyik teoretikusának az ősi mezopotámiai párhuzamokról adott kinyilatkozása a jelenlévők közül többeknél váltott ki ellenkezést vagy –a fa mögé húzódva – kacajt. Később a dobolással kísért tűzugrás után, a közös éneklés során tanakodtak a jelenlévők, hogy mit szokás ilyenkor énekelni: a népdaloktól a műdalokig és a nótáig sokféle dal előkerült.

„dénes Próféta” csoportja

2008 januárjától először Erdélyben, majd Magyarországon, később Szerbiában, Szlovákiában is prófétáló személy – „dénes Próféta” – körül kialakult csoport. A székelyföldi csírából Kárpát-medencei hálózati közösséggé, majd pedig túlnyomórészt délvidékivé (Vajdaság és Szeged központúvá) vált.

Péter Dénes 1951. június 8.-án Homoródkarácsonyfalván született, unitárius családban, édesanyja 16. gyermekeként. Asztalos lett, de 2008 januárjától egyetlen hivatása van: próféta. Keresztény ökumenikus tanokat hirdet, vallásilag toleráns, pluralista (kifejezetten jó a kapcsolata például az általa megismert buddhistákkal). Tanításai nem etnocentrikusak, sőt, elutasítja a nemzetek, népek versengését, rangsorolását, mivel individualista: szerinte Isten szemében minden embert a maga élete, értéke határoz meg. Környezettudatos életre, a hagyományos gazdálkodás és a természettel összhangban élő emberségre nevel.

Saját és a tagok beszámolóai szerint már születését előjelek kísérték, s ő is elmondja, hogy már gyermekkorától látomásai voltak, egy fénylényt látott, aki jóval később belé költözött, és kiderült róla, hogy ő a Szentlélek. Ha képzeletben elvonatkoztatunk a próféta tanításaiban a keresztény tanításoktól, akkor funkciói, magatartása és élményei a neosamanizmus felé mutatnának: segítőszelleme, szellemi taníttatása, beavatása, ennek során súlyos betegsége volt, transzcendens látomásai és szerepköre (gyógyítás, jövendölés, a transzcendens világgal fenntartott

kapcsolat, legitimációs eszközként alkalmazott „csodatétel”, szertartásvezetés, jobbító szándékú életvezetési tanácsok) párhuzamba hozhatók a „sámánokhoz” kapcsolt jelenségekkel. Ő magát keresztény megújulást és értékeket hirdető prófétának, a 22. prófétának állítja; elhívást a Mennyben kapta magától az Atyától. Legitimációjában központi helyet kap a szerinte zárandokhelyé váló, 2010. november 15-én történt „temerini csoda” színhelye, amikor az imádkozó közösség azt látta, ahogy a próféta felett az ima idejére egy ívelt szárú, szivárványos fényben tündöklő, másfél arasznyi kereszt jelenik meg (galambból változva át).

A próféta főbb tanításai, a közösség központi értékei: a Biblia (a Károli Gáspár féle fordítás) feltétel nélküli elfogadása, folyamatos olvasása (ismerete), és az, hogy ezt a mindennapjainkban is alkalmazzuk, amit megértünk belőle azt tartjuk be, mivel a hit cselekedetek nélkül halott. Ezen túl maga is magyarázatokat fűz a Bibliához prófétálásai során. Beszámol róla, hogy hosszú, a kívülről számára betegségeket titkos beavatását is a Szentlélek, a segítő szellem irányította, testen kívüli lélekutazásaival bejárta vele a Földet és az univerzumot, más bolygóra is eljutott, ahol földönkívüli lényekkel találkozott, de járt a Mennysországon és a Pokolban is. Látta az Atyát, a Fiút (Krisztust) és a Szentlelket. Az Ószövetséget nem tanítja, ugyanis a krisztusi tanításokkal állítása szerint az Ószövetség „betelt”, és aki azt is olvassa, „annak szemére lepel borul”. Azok, akik a közösségből már „megkapták a Szentlelket”, egymást „fény”-nek nevezhetik, és a közösség központi magját alkotják⁴. Akik a követők táborába kívánnak tartozni, a dénes Próféta értelmezése szerinti bibliai tanításokra hivatkozva fehér vagy világos színű ruhát és fejpántot hordanak. A próféta sajátos szentháromság-szimbolikát alkalmaz, amit gyöngyfűzésben, pántokon, füzeten stb. megjelenít, identitását vizuális szimbolikájával is megerősítve.

A csoport szerveződése során a lokalitás eleinte nem volt jelentős (a helyi unitárius közösség nem vált követőjévé, elfogadóává, de egyfajta status quo alakult ki közöttük, és például a vasárnapi istentiszteleteken ő is részt vesz). A vezető 2008-tól Kárpát-medence szerte hosszú térítő-prófétáló és zárandokutakat tett. Közössége tagjaival 2009-től rendszeresen gyalogosan zárandokol Homoródkarácsonyfalváról a csíksomlyói pünkösdi búcsúra, ahol a Székelyudvarhelyi zárandokok „holdudvarát” alkotja. 2011-ben Medjugorjéba is szervezett zárandoklatot. Nemcsak a magyarok között prófétál, hanem cigányok és románok körében is. Székelyföldön csupán néhány követőt szerzett, ezzel szemben Kárpát-medencei prófétáló útjai során Agárdtól Bácskossuthfalváig, Mendétől Szegeden át Nagyváradig építette ki és tartotta fenn helyi csoportokkal (pl. nagyváradi református közösség) vagy gondolatait befogadó személyekkel (Újszilvás, Csíkszereda) a kapcsolatot.

Közössége eleinte az utazásai során alakult barátságok, ismeretségek mentén, tehát inkább hálózati jelleggel alakult: kisebb *hub*-ok Kárpát-medence-szerte létrejöttek, amelyek tagjai egymást gyakran nem, vagy alig ismerték. A kapcsolattartásban ekkor az internetnek is fontos szerepe volt. Az így alakuló közösség lokális központjai: Temerin, a csoda helyszíne, továbbá Szabadka, Szeged,

4 Közülük időközben többen kiléptek, eltávolodtak a csoportból időközben.

Bácskossuthfalva, Topolya, kisebb részt Nagyvárad, Székelyudvarhely, Újszilvás (és Törtel), korábban Mende (Pusztaszentistván) és Budapest stb..

A közösség az utóbbi másfél-két évben a szegedi, temerini, szabadkai és más délvidéki lokális központok *hub*-jainak és tagjainak baráti összekapcsolódása és a próféta fokozott személyes jelenléte során mintegy „vajdasági” közösséggé vált. Délvidéki tagjai között nem is egy természetgyógyász, vagy hit által gyógyító népi gyógyász is van. Az ilyen hagyományos orvoslást végző személyek köré szerveződő kvázi közösségek léte Szerbiában korántsem ismeretlen jelenség (vö.: Vivon, 2007).

A B'fészek esetében felismerhető folyamattal éppen ellentétes szakaszokat látunk e közösségnél. Az első szakaszban – miután eleinte saját lokális terében, a Kis-Homoród völgyében a próféta közösségének megalapítása kevés sikerrel járt – a hálózat tagjainak száma meredeken nőtt a Kárpát-medence egymástól távoli helyszínein, a hálózatiság (érték-orientált) szervezőelve dominált a klaszterezettség alacsony foka mellett. Sokféle ember próbált csatlakozni hozzá: újpogány közösségek tagjai, városi sámánok, karizmatikus keresztények, útkeresők, ezoterikusok. Ezek segítők, alkalmi résztvevők, „Szentlelket kérők” (étikus szóval: jelöltek), szkeptikus kíváncsiskodók és más érdeklődők voltak, nagy részük csak egy, vagy néhány alkalmon – prófétáláson, zárandoklaton, közös imán – vett részt. Keresztény elkötelezettsége miatt főleg a karizmatikus keresztények és a keresztény útkeresők találták meg benne szellemi vezetőjüket, de jó kapcsolata van a pünkösdista közösségekkel és néhány katolikus pappal, protestáns lelkész-szel is – bár a „papsággal” kapcsolatban sommás ellenérzéseket fogalmaz meg. A második szakaszban azonban a lokalitást megerősítendő mind több és több időt tölt a Szeged–Szabadka–Temerin–Topolya–Bácskossuthfalva körzetben, ezzel a délvidéki kapcsolatokat, a hálózatiságot a lokális szálakkal, kapcsolatokkal megerősítve (ezt tette korábban is a számtalan kisebb *hub* esetében, de az idő és az energia végeessége okán „lehorgonyzott” a hozzá legerősebben kötődő és legnépesebb csoportnál). A szűkebb értelemben vett hálózatiság, mint szervezőelv révén „csupán hálózatilag” kapcsolódó, de lokálisan nehezen/ritkán/gyengén kötődő körzetek – Pusztaszentistván, Újszilvás, Nagyvárad, Budapest – a próféta személyes jelenlétének hiánya miatt vagy más okból „letöredeztek”. A csoport tulajdonképpen „délvidéki” új vallási mozgalommá, közösséggé vált, bár néhány követő Törtelen, Székelyudvarhelyen stb. „mutatóban” még megmaradt. Ezzel párhuzamosan a lokális kapcsolatokkal megerősödött hálózati szálak állnak össze olyan szövedékké, ahol már a két szervezőerő összekapcsolódik, a hálózatban részt vevő szereplők számának stagnálása (átstrukturálódása) vagy kismértékű csökkenése ellenére.

Az átlagos távolság a második szakaszban során radikálisan csökkent, a foksámeloszlás csökkent, a hálózat tagjai, élei összefüggőbb szövedéket alkottak, a csoportkohézió erősödött, a hálózati szerveződésre a lokalitás adottságai úgy hatottak vissza, hogy a lokalitásban is részt vállalók közötti csoporttudat és ismeretség erősödött, míg a lokalitásból „kilógó”, abban részt nem vevő tagok és *hub*-ok kapcsolata lazult vagy megszűnt.

A látszólag két különböző szervezőelv tehát a csoport szempontjából egymást erősítette *a lokális körön belül*, míg más csoportrészek leválásához vagy a kapcsolatok lazulásához vezetett *azon kívül*. Ilyen lokális „terek” elméletileg létrejöhetnek a földrajzi tértől függetlenül is (vö. BÉKÉS, 2008), a konkrét esetben azonban úgy látom, hogy földrajzi helyszínekhez vonzódnak a csoport tagjai (legalábbis akik a lokalitási körön belül vannak). Ezeket szakrális térként jelölik ki és a csoport lokális központjává válnak, mint például Temerin dénes Próféta közösségénél, vagy a szakrális események helyszíne, kiindulópontja, mint a cédrus a B'fészek esetében.

A csoport életéből itt is egy konkrét példát szeretnék szemléltetni. 2011-ben Újszilváson egy tanyán gyűlt össze a közösség sok tagja, hogy a környékben elhintett információk alapján este oda sereglő érdeklődőknek dénes Próféta bemutakozzon, prófétáljon, majd a tagok – bizonyosságot téve hitük erejéről – az ott égő hatalmas tűzből kigereblyézett parázson járjanak meztelen lábbal. A mintegy két tucat érdeklődő a tűz köré felállított három padon foglalt helyet, a közösség tagjai egy negyediken ültek. A két csoportrészt között foglalt helyet a házigazda. Miután a próféta néhány rutinszerűen elmondott gondolatát ismertette és bemutatta a testére ragasztott érmék jelenségét, a „tűzön járás” következett. A közönségből is voltak, akik kipróbálták ezt. Velük a próféta hosszan beszélgetett, címeket cseréltek, de (egyelőre?) nem váltak a közösség tagjává. Egy bizonytalan érdeklődő megjegyezte: „hogyan járnék én le a Délvidékre?”. A csoport tagjai az esemény után szervezetten visszautaztak vajdasági otthonaikba. A csoport egyik tagja, aki pedig a közelben élt, Mendén, és kevésbé kötődött a „délvidékiekhez”, nem vett részt az eseményen, mivel úgy gondolta, hogy ez a „mutatványoskodás” és „önigazolás-vágy” idegen tőle, azt mondta, hogy szerintem ez „nem Istentől ered”. Néhány héttel később a közösségből kilépett. Kilépését dénes Próféta azzal magyarázza, hogy nem tudott belenyugodni abba, hogy a csoda nem Budapesten vagy Mendén történt. Az addig „rivalizáló” központok közül mára egyértelműen Vajdaság vált a közösség mag-területévé.

Következtetések

A lokalitás erejét mintegy „felismerve” a két vizsgált közösség vezetői tudatosan (vagy ösztönösen) kialakítanak olyan lokális helyeket, útvonalakat, szakrális tereket, amelyek a lokális térstruktúra gerincét adják. Ilyen a B'fészek esetében a cédrus, a tündérszikla, a sósikúti „őslevendulás”, a kóspallagi erőszél, a Csengery utcai B'fészek stb.. A másik esetben „dénes Próféta” lokális terei például a temerini csoda helyszínéhez, homoródkarácsonyfalvi otthonához, és a topolyai, temerini, szegedi és más lokális központokhoz, illetve a csíksomlyói búcsúba zárandokláshoz köthetők (főleg Temerin válik szakrális központtá, ahol legutóbb 2013. november 17-én harminckilencen gyűltek össze).

Ezek az értéktöbblettel bíró és „hagyományossá” váló helyszínek a csoportkohéziót és a lokális szálakat erősítik, alkalmak és egyúttal értékkel telítődött terek. A csoportok ugyanakkor egyre intenzívebben vesznek igénybe

tömegkommunikációs eszközöket, ezek lehetőségeit is kiaknázzák, ami a lokalitás szervezőelvét nem csorbítja, hanem erősíti. A két vizsgált vallási közösség szerveződésével kapcsolatban terjedelmi korlátok miatt most nem koncentráltam az általam szintén kutatott szimbólum- és érték-orientációk egyéb aspektusaira, a hagyománykonstruálás, az emlékezet és rituális terek, helyek kiválasztása és kialakítása során bekövetkező viták és konszenzusok témájára. Ezért kizárólag a lokalitás/hálózatiság dimenziójának kérdésében fogalmazom meg következtéseimet.

1. A hálózatiság és a lokalitás, mint szervezőelvek nem feltétlenül érvényesülnek egyszerre, de nem is zárják ki egymást.
2. A hálózati jelleggel kiépülő közösségekben kialakuló, kiépülő lokális kapcsolatok vagy ezek hiánya visszahat a hálózati kapcsolatokra.
3. A formálódó – „dénes Próféta” körül 2008-2010-ben szerveződő – csoport ugrásszerű létszámnövekedésének időszakában a hálózatiság szervezőelve volt domináns, majd a következő, „nyugalmi” vagy „átrendeződési” szakaszban a lokalitás szervezőelve legalább ennyire érvényesül.
4. A lokalitás iránti igény nem feltétlenül hiányzik a hálózati közösségekből. A hálózat központi személyiségei és tagjai – az általam vizsgált csoportok esetében – tudatosan (vagy ösztönösen) keresik azokat a lokális tereket, helyszíneket, amelyeket a rituális, szakrális vagy profán közösségi térként a lokalitás gerincévé tehetnek.
5. A lokalitás szervezőelvének erősödése még a tagok számának enyhe növekedése esetén is a kisvilág-tulajdonság erősödésével, a klaszterezettség mértékének növekedésével és az átlagos távolság csökkenésével jár.
6. Az eredetileg lokális alapon szerveződött csoport (B'fészek) a tömegkommunikáció robbanásszerű fejlődése ellenére a hálózatiság mellett is megtartotta lokális kötődéseit, szerveződését, kiegészülve ezekkel az új lehetőségekkel.
7. Nagyon eltérő dinamikája van tehát a két vizsgált csoportnak: „dénes Próféta” csoportjában elkülöníthető a hálózati és a lokalitás szakasza, míg a B'fészek esetében a hálózatiság ráépült a lokalitás szerveződésére és erősítette azt.

Irodalom

A. GERGELY András

2006 *Tudományterületi át(-)tekintések. Alkalmazott antropológiai és társ-tudások.* Etnoregionális és Antropológiai Kutatóközpont Munkafüzetek 101., Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális és Antropológiai Kutatóközpont.

BARABÁSI, Albert László – ALBERT Réka, JEONG, Hawoong

1999 Mean-field Theory of Scale-Free Random Networks. *Physica A* Vol. 272/1999: 173–187

BARABÁSI Albert-László

é.n. Behálózva. *A hálózatok új tudománya. (2. bővített, átdolgozott kiadás),* Budapest, Helikon Kiadó, 2008

BARNES, J.

1954 Class and Committees in a Norwegian Island Parish. *Human Relations*, (7): 39-58.

CASTELLS, M.

2005 *A hálózati társadalom kialakulása.* Budapest, Gondolat – Infonia.

BÁCSKAI Vera – NAGY Lajos

1984 *Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban.* Budapest, Akadémiai Kiadó.

2008 Hálózat és (potenciális) tér-élmény. *Café Babel* (55) 45-54.

CSERMELY Péter

2004 *A rejtett hálózatok ereje. Hogyan stabilizálják a világot a gyenge kapcsolatok?* Budapest, Vince Kiadó.

ERDŐS Pál – RÉNYI Alfréd

1959 On Random Graphs. *Publicationes Mathematicae Debrecen* (6) 290–297.

GRANOVETTER, M.

1976 Network Sampling. Some First Steps. *American Journal of Sociology*, Vol. 81. (6) 1287–1303.

1983) The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory* (1) 201–233.

KOVÁCS Éva

2007 A közösségtanulmányoktól a lokalitás megismeréséig. In: uő. (szerk.): *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet.* Budapest – Pécs, Néprajzi Múzeum – PTE-BTK Kommunikáció- és Médiatudományi tanszék. 7-21.

KÖNCZEI Csongor

2007 *A kalotaszegi cigányzenészek társadalmi és kulturális hálózatáról.* Budapest, ELTE BTK Kulturális Európai Etnológia Doktori Iskola Phd Dolgozat.

MOLNÁR Attila Károly

1998 Új vallási jelenségek. In: LUGOSI Ágnes és LUGOSI Győző (szerk.): *Szekták – új vallási jelenségek. Tanulmányok, dokumentumok.* Budapest, Pannonia Kiadó. 16-28.

NORA, P.

2010 *Emlékezet és történelem között*. Budapest, Napvilág Kiadó.

PRIMIANO, L. N.

1995 Vernacular Religion and the Search for Method in Religious Folklife. *Western Folklore* (54) 37–56.

SZILÁGYI Tamás – SZILÁRDI Réka

2007 *Istenek ébredése. Az újpogányság vallástudományi vizsgálata*. Szeged, JATE Press.

VIVOD, M.

2007 Die Beschwörerin (*Bajalica*) Biljana aus Budisava, Wojwodina. Rekonstruktionsversuche einer ethnischen Identität im postsozialistischen Nachkriegsserbien. *CURARE* 30, (2-3) 153-162.

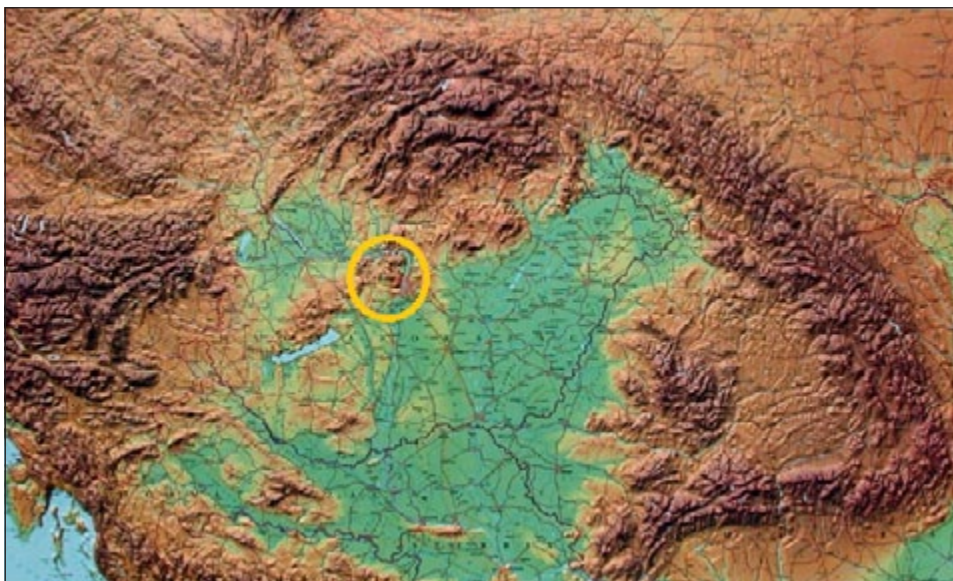
WALLMANN, S.

1986 Ethnicity and the Boundary Process in Context. In: MASON, D. – REX, J. (szerk.): *Theories of Race and Ethnic Relations*. London, Macmillan. 227-245.

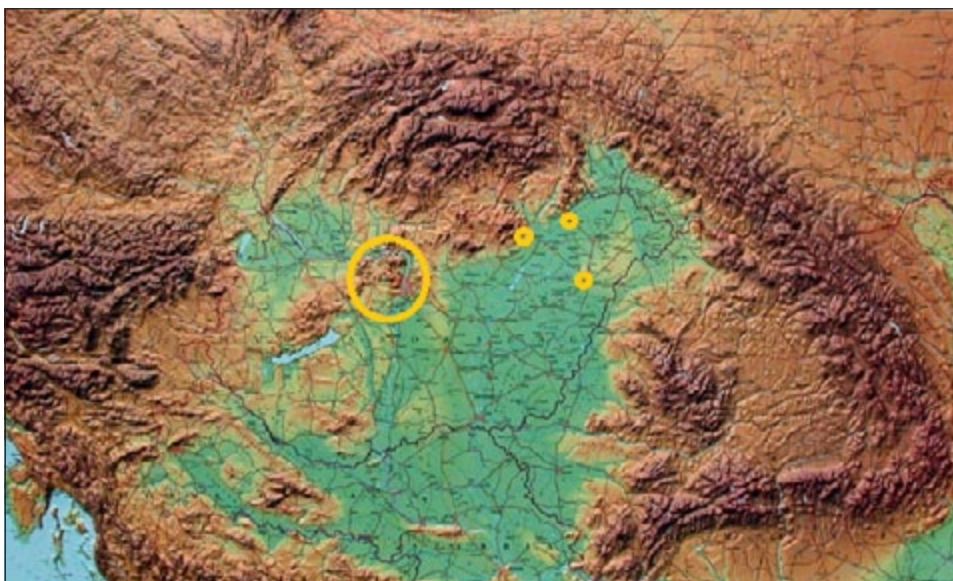
WATTS, D. J. és STROGATZ, S. H.

1998 Collective Dynamics of ‘Small-World’ Networks. *Nature* (393) 440–442.

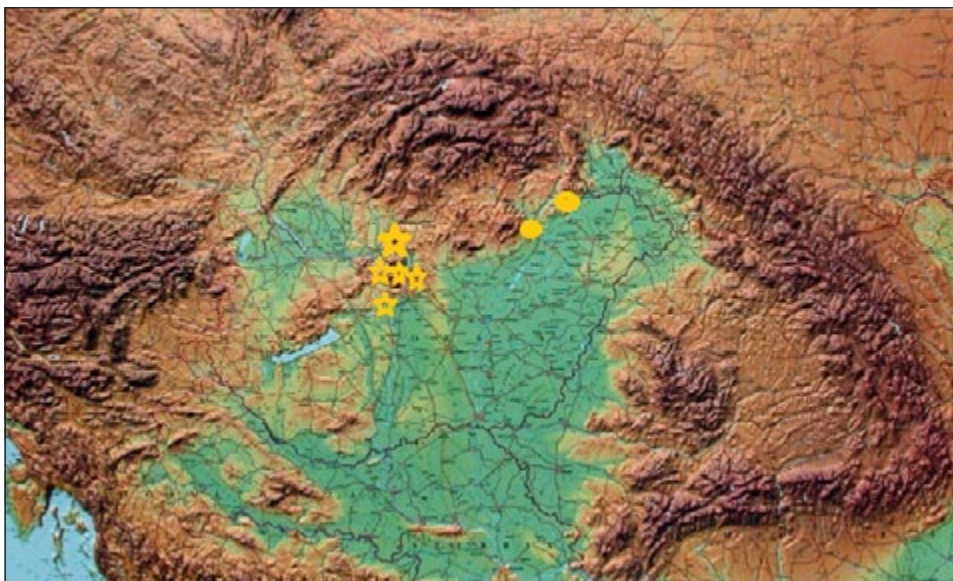

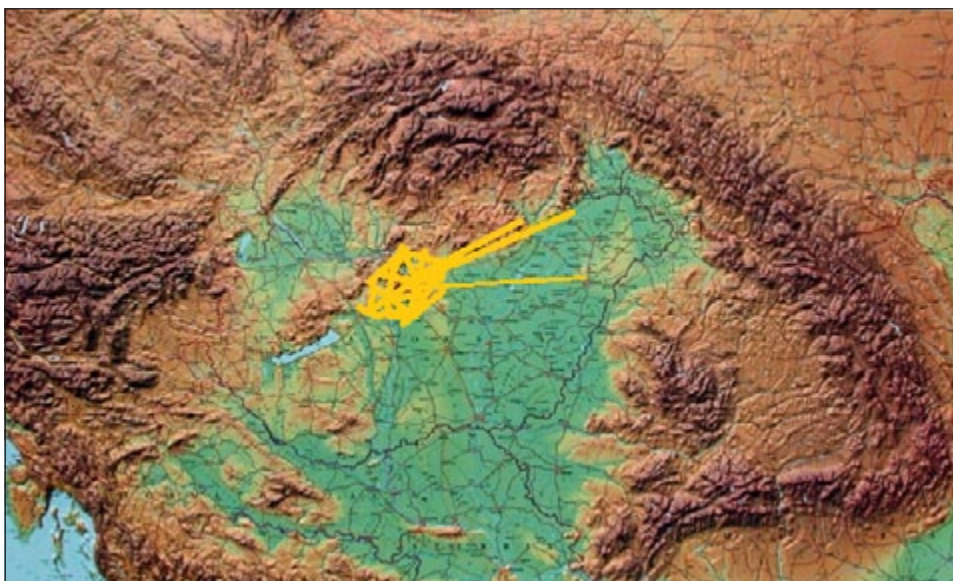
1. kép: A B'fészek szakrális térként használt helyszínei 1979-ben (a körzet egybeesik tagjainak – kb. 50 fő – lakóhely-körzetével)

2. kép: A B'fészek szakrális térként használt helyszínei és elköltözött, de velük kapcsolatban maradó tagjainak lakóhelyei 2013-ban

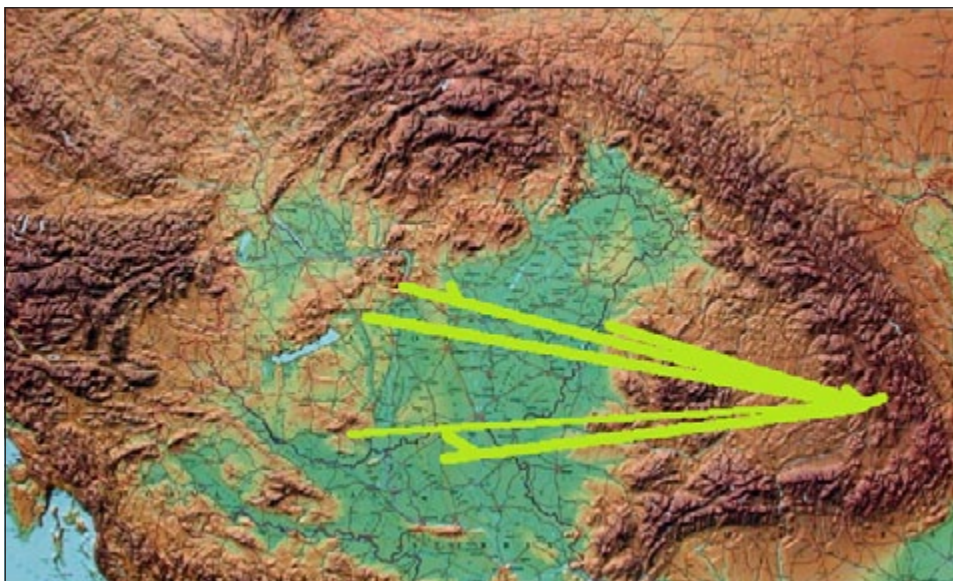

3. kép: A B'fészek szakrális térként használt helyszínei (csillaggal jelölve) és azok a helyszínek, amelyek csírái lehetnek újabb szakrális téralkotásnak (körök) – 2013-ban

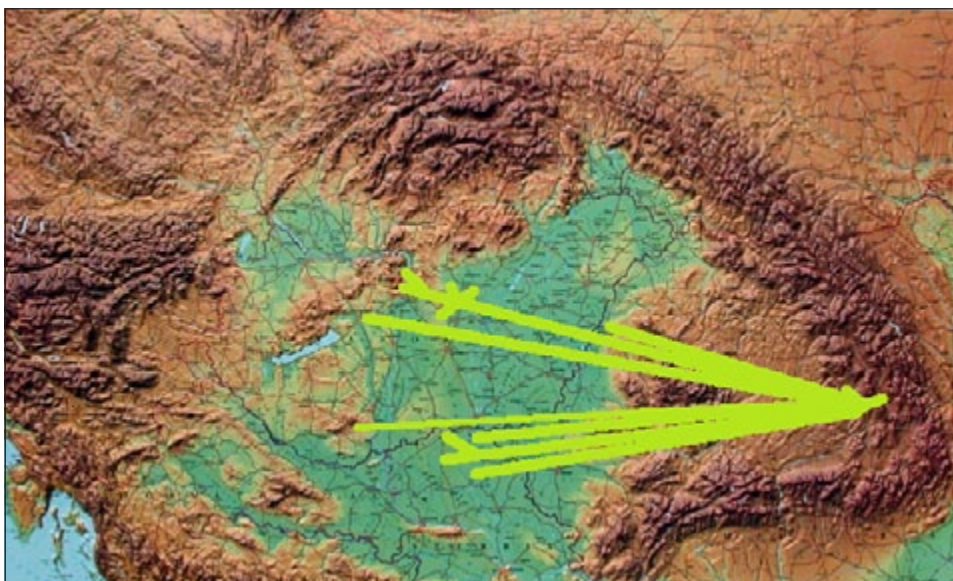

4. kép: A B'fészek tagjainak hálózati kapcsolatai 2013-ban
(kb. 80-100 résztvevő)

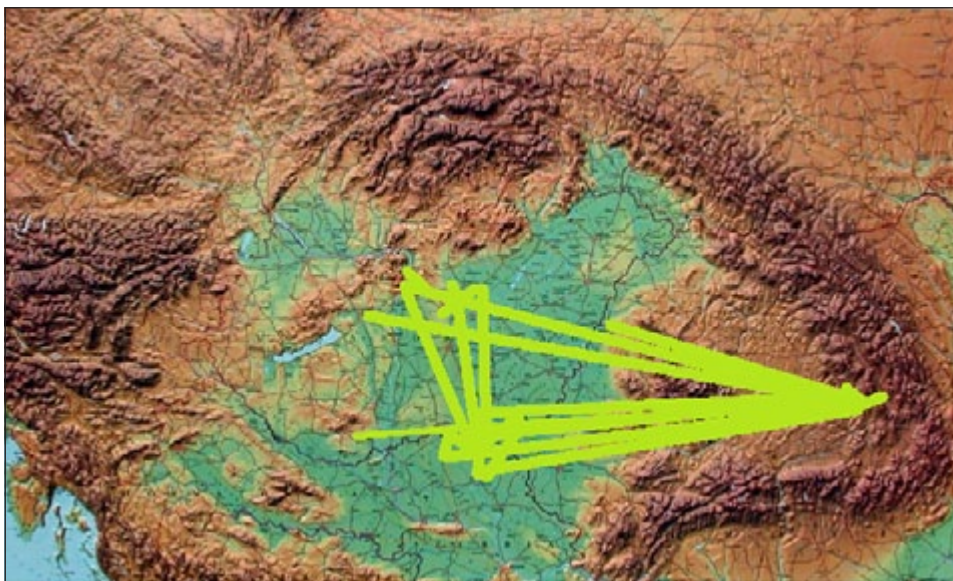

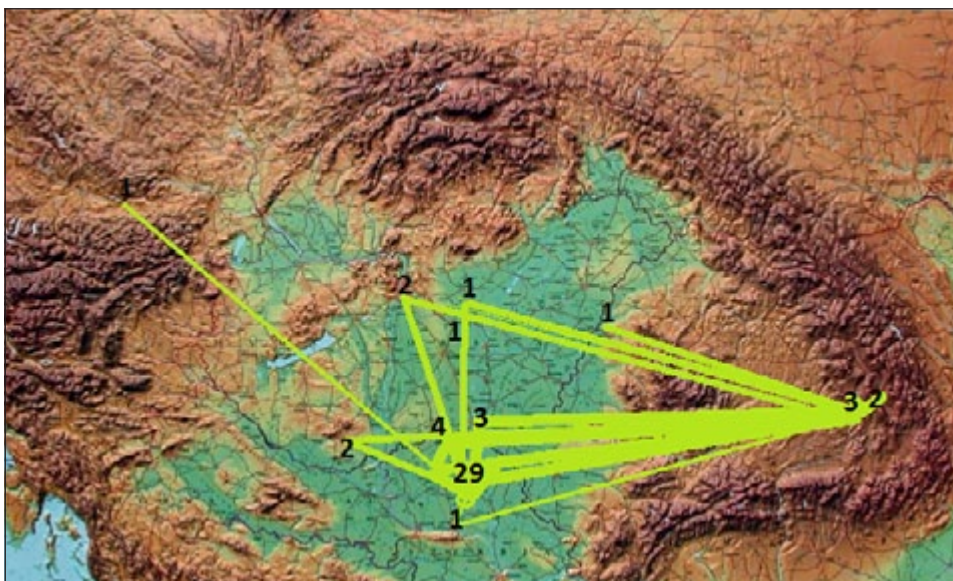
5. kép: A „dénes Próféta” köré szerveződő vallási közösség tagjainak belső kapcsolathálója
2008-2009-ben

6. kép: A „dénes Próféta” köré szerveződő vallási közösség tagjainak belső kapcsolathálója
2010-2011-ben

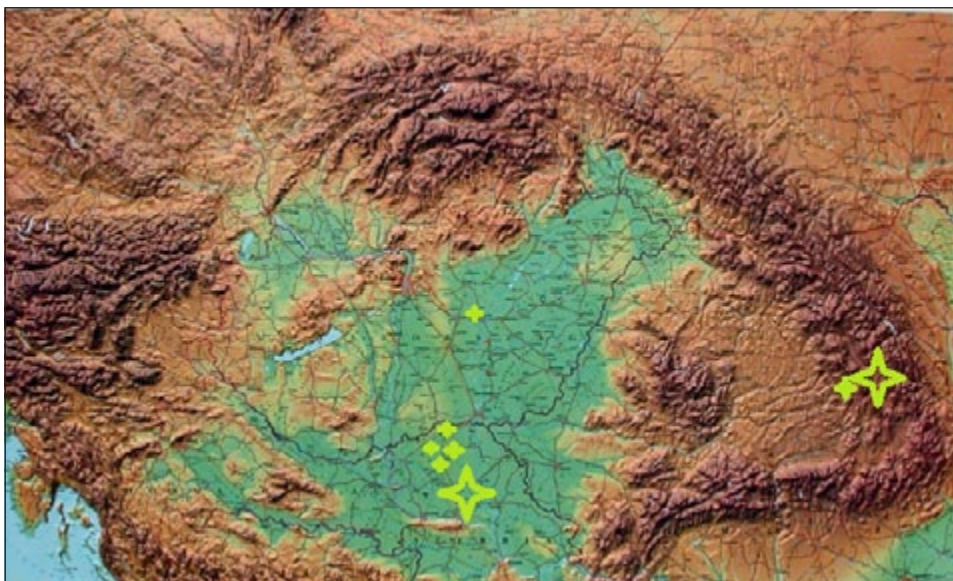

7. kép: A „dénes Próféta” köré szerveződő vallási közösség tagjainak belső kapcsolathálója 2011 őszén

8. kép: A „dénes Próféta” köré szerveződő vallási közösség tagjainak belső kapcsolathálója jelenleg, 2013-ban, és a tagok hozzávetőleges száma (kb. 50 fő)

9. kép: Szakrális helyszínek (nagy csillag) és egyéb, időszakosan szakrális térként is használt helyek (kis csillag) „dénes Próféta” vallási csoportjában